

Drugi članci.

Dvije najnovije knige „Starih pisaca hrvatskih“.

(Djela Đorđićeva i Gundulićeva).

Napisao pravi član dr. T. Maretić.

Nije običaj, da se o izdanjima naše akademije pišu obznanе i ocjene u drugim njenim publikacijama. Što ja preko toga običaja hoću da u „Letopisu“ napišem nešto o izdanjima u natpisu navedenima, na to me nagoni činjenica, što su gg. izdavači M. Rešetar (izdavač Đorđića u 24. knizi „Starih pisaca hrv.“ 1917.) i Đ. Körbler (izdavač Gundulića u 9. knizi, II. izd. 1919.) našli za dobro odstupiti u nekim točkama od načina, kako su pokojni akademici Pavić, Budman i Valavac izdavali dubrovačke pjesnike počevši od g. 1882., kad je Pavić izdao 12. knjigu SPH, u kojoj su neke drame Palmotićeve. Od toga su vremena u zborniku SPH štampani dubrovački pjesnici onako, kako se primjeri iz njih štampaju u „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika“. Kako je taj rječnik najznatnija publikacija naše akademije, ne bi izdavači SPH bez važnih razloga imali odstupati od načina, kojega se u citatima iz dubrovačkih pjesnika drži „Rječnik“. A da važnih razloga nije pomenuti izdavači imali za svoje odstupanje, to hoću da pokazem u ovome članku.

Najznatnije njihovo odstupanje i od načina, kojega se drži „Rječnik“, i od načina, kojega su se od g. 1882. držali izdavači SPH, stoji u tome, što za dugo *ѣ* oni pišu *ie* mjesto *ije*. Rešetar u predgovoru svoga izdanja na str. LXVII. kaže, da za dugo *ѣ* upotrebljava *ije* samo ondje, gdje *ѣ* i Đorđiću služi za dva sloga (na pr. *dvije*, *umrije*). — „ali gdje *ѣ* mu (t. j. Đorđiću) vrijedi (t. j. dugo *ѣ*) kao jedan slog, tu se nijesam mogao odlučiti, da pišem *ije*, jer bi se tijekom unijelo u izgovor Đorđićev nešto, čega nije bilo ni u njegovu ni uopće u dubrovačkome izgovoru njegova vremena, kako mislim da sam dokazao u prije spomenutom članku

Jagićeva *Archiv-a* (t. j. knjiga 13, str. 591 i d.) i u *Radu* 134, str. 136; nijesam pak htio pisati *'je*, jer ti pusti apostrofi nijesu ni malo lijepi, pa sam zato uzeo *ie*, što je opet Dordićevu izgovoru najbliže, a ne smeta očima“. Budući da Dordić u svojoj metriци dugo *ћ* mnogo češće broji kao jedan slog negoli kao dva, zato je u Rešetarovu izdanu *ie* mnogo običnije negoli *ije*. Za Rešetarom se poveo Körbler te i on u svome izdanu Gundulića piše *ie* svuda, gdje dugo *ћ* služi Gunduliću kao jedan slog, a to je i u Gundulića mnogo običnije negoli kao dva sloga.

Rešetar misli, da je dokazao, da stari Dubrovčani nijesu govorili na pr. *cvijet*, *rijeka* s *ije* u dva sloga, nego s dvoglasom *ie*, dakle *cviet*, *rieka*. Uzmimo, da je on to doista dokazao, onda nastaje pitanje, zašto on u preštampanu proze Dordićeve uzima *ije*, a ne *ie*, na pr. *svijeta*, *riječi* i t. d.? Ako su stari Dubrovčani doista govorili *svieta*, *rieči* (s dvoglasom *ie*), onda tako treba pisati izdajući ne samo njihove pjesme, nego i njihovu prozu! Čudim se, da o tu nedosljednost nije zapelo oko ni Rešetaru ni Körbleru (i ovaj u prozi Gundulićevoj upotrebljava *ije*). A ako je *ije* u dubrovačkoj prozi dobro, ja ne vidim, zašto ne bi dobro bilo i u dubrovačkim stihovima. Možda je Rešetarovo *ije* u Dordićevoj prozi (i Körblerovo u Gundulićevoj) koncesija Daničiću i njegovim nasljednicima u obrađivanu akademičkoga „Rječnika“, — ali onda je trebalo *ije* uvesti i u dubrovačke stihove pa u predgovoru kazati ono, što su mislili Daničić i njegovi nasljednici, što su mislili Pavić i Vaļavac, t. j. ako stari Dubrovčani možda i nijesu govorili *cvijet*, *rijeka* (s *ije* u dva sloga), ali mi možemo po današnjoj našoj grafici tako pisati izdajući i citirajući njihove stihove, i to s istijem pravom, s kojim obrćemo njihovu grafiku u našu današnu te mjesto njihova *gljut*, *obicjan*, *vrachjati* pišemo *lut*, *običan*, *vraćati* i t. d. Tko drži, da nije dobro u dubrovačkim stihovima pisati *cvijet*, jer je dubrovačkim pjesnicima bila to riječ od jednoga sloga, ja mu odgovaram: 1. Rešetar nije dokazao, da je dugo *ћ* u starom dubrovačkom govoru imalo jedan slog (i ako on misli, da je dokazao) — 2. a i da je dokazao, ni onda ne bi trebalo u toj točki odstupati od naše današnje grafike, samo bi trebalo, da na umu držimo razliku između današnjega i između staroga dubrovačkog izgovora; to je onako, kao što mi upotrebljavamo isto slovo i za štokavsko i za čakavsko *ć*, premda su to dva različna glasa. Tko za tu razliku zna i drži je na umu, nemu

ni malo ne smeta, što se u akademičkom „Rječniku“ piše jednako na pr. riječi *vraćen* i u štokavskim i u čakavskim primjerima.

Rekao sam, da Rešetar nije dokazao, da je dugo *ћ* u starijih Dubrovčana bilo jednosložno. On za obranu svoga mišljenja može navesti činenicu, što stari dubrovački pisci pišu gotovo svi j e d n a k o i kratko i dugo *ћ* (t. j. slovima *ie* i *je*); to se mišljenje ne može pobijati ni tijem, što D. Rašina (1563) razlikuje kratko *ћ* od dugoga pišući prvo *je*, a drugo *ie*, jer nije sigurno, da Rašinino *ie* znači dva sloga, ono može da znači dvoglas *ie*. Slabo se može Rešetaru doskočiti i tijem, što se u Palmotićevoj „Kristijadi“ (1670) dugo *ћ* bilježi slovima *ije* (na pr. *lijepa, odijelio*): u mojoj „Istoriji hrv. pravopisa“ 121. kaže se, da je to u onoj knjiži rijetko (običnije je *ie*), dakle je od toga malo pomoći protiv Rešetarova mišljenja. Mnogo je više pomoći od dubrovačkoga pjesnika Bara Bettere, od koga imamo dvije knjige u stihovima: „Oronta iz Čipra“ (1699) i „Čutjenja bogolubna“ (valada 1702). U obje te knjige dugo *ћ* piše se vrlo često slovima *ije*, na pr. *cijele, svijeca, svijes, nesvijes, svijet, svijeta, svijetu* (lok.), *tijelo, zapovijed, — mijesu, gorkijem, davnijeh, tijem i t. d.* Pored toga se nalazi često *ie*, koje služi i za kratko *ћ*. Ako i broji Bettera *ije* za jedan slog, njegovo pisanje mislim da je dosta siguran dokaz, da su Dubrovčani oko g. 1700. dugo *ћ* govorili kao *ije* u dva sloga. A što nijesu i drugi Dubrovčani pisali *ije*, to će lako razumjeti onaj, tko pomisli, kako su se Dubrovčani u svojoj grafici ugledali u Talijane; da su oni vidjeli, da Talijani u riječima na pr. *fiero, miele* i t. d. pišu *ije*, za cijelo bi i oni svi (ili gotovo svi) tako pisali. Isto tako da su vidjeli, da se u talijanskim stihovima *ie* broji za dva sloga, jamačno bi oni tako brojili i svoje dugo *ћ*.

Iz ovoga moga razlaganja, mislim, izlazi, da gg. Rešetar i Körbler nijesu imali važna razloga za svoje pisanje *ie* mjesto *ije*. Malko je čudno, što piše Körbler u svome predgovoru na str. CTV, gdje kaže, zašto se držao Rešetara: „zbog toga, da izdana jednoga istog zbornika budu uređena, koliko samo može biti, po istim načelima“. A zašto je Rešetar svojim pisanjem *ie* mjesto *ije* narušio načelo, po kojemu je izdano nekoliko dubrovačkih pjesnika počevši od g. 1882.? Trebalo je ostati pri *ije* i ne vraćati se na *ie*, kako se pisalo u akademičkim izdanjima dubrovačkih pjesnika od god. 1870. do 1882.; onda se zato pisalo *ie*, jer je to pisanje odgovaralo ondašnjoj grafici u Hrvata.

Još jedno načelo svojih prethodnika u izdavađu dubrovačkih pjesnika narušio je Rešetar, a za ňim i Körbler. Prvi od ňih dvojice vidjeli smo, kako u svome predgovoru kaže, da „ti pusti apostrofi nijesu nimalo lijepi“. On dakle nije prijatelj apostrofa, a opet ih u svome izdađu Đorđića bez potrebe obilno upotrebljava pišući na pr. *mil'ja*, *pr'jateljstvo*, *mo'i*, *zma'i* mjesto *milija*, *prijateljstvo*, *moji*, *zmaji* i t. d. Pisao je zato tako, da bi u stihu izišao određeni broj slogova. Dubrovčani za cijelo nijesu govorili ni *milja* ni *zmai* (ovo u jednom slogu!), a što su oni u svojim stihovima *milija* brojili za dva sloga, a *zmaji* za jedan, to je opet utjecaj talijanske grafike i metrike: pišući „*millia*“, „*priategl*“, po talijanskoj grafici oni su te tako napisane riječi brojili po talijanskoj metrici, t. j. kao riječi od dva sloga, a po analogiji takvijen riječi brojili su i onda, kad su pisali na pr. *moji*, *zmaji*, t. j. uzimali su *-oji*, *-aji* za jedan slog. Ako je Rešetar sa svojim apostrofima htio Đorđićevim stihovima dati određeni broj slogova (a druge svrhe nije ni mogao imati), onda bi dosljednost zahtijevala, da apostrofira sve riječi, koje određenom broju slogova smetaju; trebalo je na pr. da piše (na početku I. pjevađa u „*uzdasima*“): *davn'* istine novi zrače, — ti pričista, *liep'* i draga, — *dobr'* očito, *skrovn'* istina i t. d. Da je tako pisao, izišli bi čisti osmerci. Valjda je Rešetar na tu dosljednost koji put pomislio, ali ga je od ňe odvratila bojazan, da bi tako nagrdio izdađe golemom množinom apostrofa, k tome i misao, da Dubrovčani jamačno nijesu stihove svojih pjesnika onako recitirali, kako bi se to po apostrofima moralo zaključivati.

Kao što dakle nije trebalo miješati *ije* u *ie* (*cvijet* u *cviet* i t. d.), tako nije trebalo ni uvoditi apostrofe (*mil'ja*, *pr'jatelj* i t. d.) te se ni malo ne dati smetati činjenicom, što su vrlo mnogi dubrovački stihovi prekobrojni, t. j. imaju suviše po jedan ili po dva sloga, a kašto i po tri (na pr. na početku „*Osmana*“: najprije ogheni trijes udari). Sve je to plod ugledađa u talijansku grafiku i metriku!

Žalim, što gg. Rešetar i Körbler, prije nego su se ňihova izdađa počela štampati, nijesu svoje odstupađe od dojakošnega načina iznijeli pred istoričko-filologički razred naše akademije. Da su to oni učinili, ja bih se ňihovu odstupađu protivio, kako se protivim i u ovome članku, pa možda bih ih odvratio, i onda ne bi trebalo, da pišem ovaj članak. Ali kako oni to nijesu učinili,

mislim, da je potrebno ovaj članak izdati na svijet, neka bi se u javnosti znalo, da ima ljudi u akademiji, koji pomenuto odstupanje ne odobravaju i da obrađivač akademičkoga „Rječnika“ ima pravo ne povoditi se za onim odstupanjem, već i dalje u citatima iz dubrovačkih pjesnika pisati *cvijet*, *prijatelj* i t. d. Ujedno bih želio, da se u izdanja dubrovačkih pjesnika, koja još imaju na svijet izići, natrag uvede onaj način, kojega se drži akademički „Rječnik“ i kojega su se držali izdavači počevši od g. 1882.

Novo je u izdanjima gg. Rešetara i Körblera još i to, što naznačuju kvantitetu pišući kurzivno slovo mjesto dva vokala ili dva konsonanta, kako je u starim izdanjima i u rukopisima, na pr. *sin*, *miłos*, *vjera* i t. d. Dojakošni izdavači SPH nijesu to naznačivali, ali istraživačima naše kvantitete to će naznačivanje dobro doći, i zato ne mogu tu novotu pobijati.

Prihvaćam ovu priliku, da navedem nekoliko pogriješaka u izdanju g. Körblera, kojima se uz malo više opreza i pažnje mogao ukloniti. Nijesam isporodio njegovo izdanje Gundulića s rukopisima, jer za taj posao kad bih i imao vremena, ne bih ga mogao u Zagrebu izraditi, jer se mnogo rukopisa čuva u različnim bibliotekama izvan Zagreba. Zato sam isporodio samo „Pjesni pokorne“ i „Suze sina razmetnoga“ sa štampanim izdanjima, koja je g. Körbleru potrebio.

Videći izdavač, da se u onim starim izdanjima *ij* uzima za dugo *i* (na pr. „tij“, „grih“, „krijla“ t. j. *tī*, *grīh*, *krīla* i t. d.), mislio je, da Gundulićevo *ij* i ispred vokala *o* znači dugo *i*, pa je zato stampao na pr. *dio*, *mio*, *primio*, *postavio* i t. d., ali tu se prevario, jer Gundulićevo *ij* ne znači tu ništa drugo nego današnje *ij*, dakle je trebalo u novom izdanju štampati ili *dijo*, *mijo*, *primijo*, *postavijo* po grafici Gundulićevoj, — ili *dio*, *mio*, *primio*, *postavio* po današnjoj našoj grafici, a nikako *dio*, *mio*, *primio*, *postavio*, gdje *i* po onome, što smo već rekli, u Körblerovu izdanju ne može drugo značiti nego dugo *i*. Bez ikakve sumnje bilo je *i* u navedenim primjerima kratko, kao što je i danas. Tu je svoju pogriješku Körbler proveo s potpunom dosljednosti, t. j. na svijem mjestima, kojih mnogo ima.

Stari su Dubrovčani govorili *cjena*, *scjena*, a ne *cijena*, *scijena*, isto tako *nescjena*; pogriješka je dakle u Körblera: *scijeni* (lok. sg.) 192, *nescijeni* (lok. sg.) 231; pogriješka je i *lieposti* 228. Tako on te riječi piše i drugdje u svome izdanju. Iz Rešetarova izdanja mogao je naučiti, da je pravo dubrovački

scjena, nescjena, ljepos(t), gen. *ljeposti*. Na str. 229. nalaze se stihovi: „gostim, dvorim boļu sreću, šetam, gledam, *spjevam* mило“; budući da su prva četiri glagola imperfektivna, imperfektivan je jamačno i peti, trebalo je dakle štampati *spijevam*; ispor. u današnjem jeziku *otpijevati* prema *otpjevati* (prvo imperf., drugo perf.).

Pogrješke su i ovo: *srdáčno*, str. 222 (u Gundulića: *srčano*), *poštēni* 225 (u Gundulića: *počēni*), *lice* 229 (u Gundulića: „lice“, t. j. *ličce*), *pa* str. 246, stih 97 (u Gundulića: *pak*). Mañe su pogrješke, ali opet u dobru izdanju ne bi ih smjelo biti: *bez pristanka* 222 (mjesto: *bes* pristanka), *s grieha* 223 (mjesto: *z* gr.), *s bieliem* 235 (mjesto: *z* b.). Boļe bi Gundulićevo „nachiesce“ bilo štampati *naćeš*, nego *nać ćeš*. 206; boļe bi bilo *poću* negoli *poć ću* 255 (u Gundulića: „pochiu“); ispor. u Rešetara: *naćeš* 99, *naće* 515. Budući da Gundulić ne razlikuje nikakvim akcenatskim znakom *čas* (honor) od *čas* (momentum), zato nije ni izdavaču trebalo prvu riječ pisati *čas*, str. 200. 233. 234. Tako ni u gen. plur. nije trebalo nikakvoga znaka metati na skrajnji vokal, kad prijedlog dokazuje, da ne može drugo biti nego gen. plur.: *od napravá* 227, *s napravá* 228, *s ustá* i *s očí* 246; tako je nepotreban znak i u: *od putník*. 255. U Gundulića nigdje tu nema nikakvog akcenatskog znaka.

U Zagrebu, 16. jula 1919.